

УДК 347.919.7

В.А. КРОЙТОР, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Ключові слова: принципи цивільного судочинства, гласність, відкритість

Наявність гарантованої можливості звернутись до суду за ефективним і оперативним захистом у випадку порушення прав і свобод громадянина – є невід’ємною ознакою демократичної правової держави. В юридичній літературі зазначається, що національні процесуальні законодавства різних держав є досить різними, але все-таки можливо визначити незмінні компоненти судового процесу, котрі, поряд із предметом захисту, характеризують правосудні засади судової діяльності і судової форми захисту [1, с.97]. При цьому справедливо пов’язується ця недостатньо досліджена проблема з існуючими в законодавстві низки держав терміну «належна правова процедура» [2, с.12]. Так, ця процедура, на думку американських юристів, включає в собі два елемента: оповіщення та слухання, тобто оповіщення всіх заінтересованих осіб про наступний розгляд їх справи і надавати їм можливість брати участь в її розгляді. Член Верховного Суду США Дуглас назвав оповіщення і слухання фундаментальними принципами належної правової процедури [3, с.97].

Гласність судочинства є необхідним елементом правосудної діяльності органів судової влади, а також умовою реалізації права на судовий захист сторонами – основних учасників судочинства та інтересів суспільства у справедливому правосудді [4, с.61].

Зазначені вище положення і зумовлюють необхідність звернення до дослідження змісту однієї з основних засад цивільного судочинства – гласності судочинства. Слід зазначити,

що основоположний принцип (засада) гласності судового процесу тісно пов’язана з принципами незалежності суду і рівності сторін у судочинстві, забезпечує і сприяє, так би мовити, «прозорість» судочинства.

Актуальність дослідження цієї проблеми обумовлена й тим, що протягом десятиліть розвитку цивільного судочинства проблема гласності судового захисту цивільних прав та юридичних осіб ще не знайшла свого належного висвітлення. Серед вчених, які займалися дослідженням цієї важливої для цивільного судочинства проблеми слід назвати наукові роботи М.Й. Штефана [5, с.39–40, 5, 35–36, 6, 42, 7, 23–24], В.В. Комарова [4, с.61–76], С.Я. Фурси [6, с.78–81], А.О. Маляренка [7]. Висвітлював окремі аспекти цього питання й автор цієї роботи [8–10].

Як зазначається в юридичній літературі, засада гласності цивільного судочинства базується на конституційній вимозі гласності судового процесу (п.7 ст.129 Конституції України) [11, с.39–40]. Тому для вирішення питання змісту принципу гласності цивільного судочинства, нам слід встановити співвідношення між конституційними і галузевими нормами-принципами.

Для того, щоб конституційні засади були втілені в тканину реально функціонуючого цивільного судочинства, вони повинні бути закріплені в галузевому законодавстві. Стосовно засади гласності правосуддя з цивільних справ це означає її включення до ЦПК, причому не тільки шляхом відтворення в нормах ЦПК, але через розвиток і конкретизацію з урахуванням специфіки її реалізації в окремих стадіях цивільного судочинства. І хоча ст.8 Конституції України передбачила пряму дію її норм, про те в більшій чи меншій мірі норми-принципи, які вміщуються в ній, потребують механізму їх реалізації стосовно окремих стадій та інститутів цивільного процесу.

В ст.129 Конституції України вказується, що однією із засад судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Таким чином, нам слід визначити, які саме найзагальніші та специ-

фічні для судочинства у цивільних справах правові вимоги повинні увійти до змісту засади гласності та відповідної статті ЦПК України (далі – ЦПК). Для того щоб дослідити найбільш характерні прояви засади гласності у судочинстві доречним буде звернутися до вже висловлених раніше науковцями думок щодо цієї проблеми. Так, у свій час Є.В. Васьковський писав, що по особам, які мають право знайомитися з процесуальною діяльністю суду, розрізняють гласність для сторін, якщо це право належить тільки сторонам, – гласність у вузькому розумінні слова – і гласність загальну, яка розповсюджується на всіх бажаючих, чи публічність [12, с.122]. Такої думки дотримувались переважна більшість науковців процесуалістів початку ХХ століття. Так, К.І. Малишев писав: «гласність судочинства являє собою такий його устрій, при якому різні акти процесу є доступними для огляду зацікавленими особами та публікою. В поняття гласності входить, насамперед, чисто зовнішня обстановка процесу, а саме – доступність судових засідань для публіки. До поняття публічності суду відноситься також право друку судових рішень і відомостей про те, що відбувається у відкритому судовому засіданні. Крім цієї зовнішньої публічності суду, тобто доступності різних моментів правосуддя публіці, необхідно також звернути увагу на гласність процесу для осіб, які судяться, тобто на такий його устрій, при якому жоден крок судочинства не лишається таємницею для жодної із сторін» [13]. На думку Т.М. Яблочкова: «...гласність втілюється у двох напрямках, по-перше, публічність процесу виражена в допуску публіки бути присутньою на судовому засіданні; по-друге, гласність судочинства встановлена і по відношенню до осіб, які судяться. Жодна судова дія не може бути вчинена, якщо обидві сторони не повідомлені про це повістками; вони мають право бути присутніми при всіх судових діях при провадженні по справі: огляду на місці, допиті свідків тощо» [14]. Аналогічної думки дотримався й В.А. Краснокутський [15].

Д.М. Чечот в залежності від осіб, які можуть бути ознайомлені з діяльністю суду, в юридичній літературі виокремлюють гласність для сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, – гласність в вузькому розумінні цього слова і гласність для народу, чи публічність [16, с.42]. З такими підходами слід погодитись. На думку В.В. Комарова, гласність судочинства має три аспекти: обов'язок суду забезпечити гласність судочинства; право сторін на гласний розгляд справи; право бажаючих (публіки) бути присутніми у відкритих судових засіданнях, розповсюджувати та отримувати інформацію про діяльність суду [4, с.61]. Вважаємо, що висловлене положення суттєво не відрізняється від вищезазначеного, бо праву сторін на гласний розгляд справи протистоїть обов'язок суду забезпечити гласність судочинства, що і дозволяє визначати це положення як один аспект принципу гласності.

Можна сказати, що зміст засади гласності цивільного судочинства складають правові вимоги звернені прямо до суду (процесуальний зміст принципу гласності) і положення, які закріплюють права громадян, що виникають у зв'язку з проведенням відкритого судового розгляду (публічність).

У процесуальний зміст засади гласності судового розгляду цивільних справ, на нашу думку, входять наступні елементи: найбільш повно гласність здійснюється у відкритому судовому розгляді, який згідно частини другої ст.6 ЦПК, є основним елементом змісту гласності судового розгляду цивільних справ; обов'язкове повідомлення про час і місце розгляду справи; повне фіксування судового розгляду цивільних справ технічними засобами; підстави та загальний порядок здійснення розгляду цивільної справи у закритому судовому засіданні; прилюдне оголошення рішень та ухвал, якими закінчується розгляд справи.

Як вже зазначалось, згідно ст.6 ЦПК, розгляд справи у всіх судах відкритий. У зв'язку з цим положенням маємо зазначити, що у назвах статей 6 ЦПК та 12 КАС України поряд з терміном «гласність» міститься термін «відк-

ритість». У назві ст.4 ГПК України чітко дотримано вимогу ст.129 Конституції України. Виникає потреба з'ясувати значення термінів «гласність» і «відкритість» судових процесів.

Звернемося до визначення терміна «гласність» в юридичній літературі. Так, авторами «Юридичної енциклопедії» подається визначення термінів «гласність» і «гласність судового розгляду». «Гласність» за їхнім твердженням, є одним із принципів здійснення демократії, гарантії ефективного функціонування всіх її інститутів [17, с.596]. «Гласність судового розгляду» – це відкритий розгляд у всіх судах цивільних і кримінальних справ, закріплений в Конституції України, цей принцип характеризує демократизм судочинства. Зміст гласності – розгляд справ у всіх судах відкритий [18, с.596].

Гласність судового розгляду, за тлумаченням авторів «Юридичного словника-довідника», – один із основних принципів судового розгляду справ, який полягає в тому, що розгляд кримінальних і цивільних справ у всіх судах провадиться у відкритих для всіх громадян засіданнях суду, а засоби масової інформації можуть вільно висвітлювати хід і результати цих засідань [19, с.114]. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» дає декілька значень терміна «відкритий». Це, по-перше, такий, «який можна бачити без перешкоди; доступний зорові»; по-друге, «доступний для всіх бажаючих»; по-третє, «неприхований, нетаємний, явний» [20, с.114].

Як вбачається з викладеного, термін «гласність» є ширшим за термін «відкритість», оскільки вміщує в собі весь зміст значення терміна відкритості. Тому є всі підстави вважати відкритість одним із елементів гласності, її визначальною складовою частиною.

За приклад можна взяти зміст ст.4 ГПК України, що називається «Гласність розгляду справ». У частині першій статті зазначено: «Розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна зі сторін обґрунтовано вима-

гають конфіденційного розгляду справи й подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті». Водночас ст.6 ЦПК та ст.12 КАС України мають відповідні назви «Гласність та відкритість судового розгляду» та «Гласність та відкритість адміністративного процесу», де ці поняття не розмежовуються. Вони характеризуються одне за одним. Спочатку розкривається зміст терміна «гласність», а потім терміна «відкритість».

У юридичній літературі також не розмежовуються зазначені терміни. Так, деякі вчені в процесуальній науці, розкриваючи сутність принципу гласності та відкритості цивільного процесу, між гласністю і відкритістю судового процесу не проводять жодних меж [18, с.596].

Отже, ведучи мову про гласність та відкритість судових процесів, ми вважаємо недоречним вживання в статтях зазначених процесуальних кодексах словосполучення «гласність і відкритість», оскільки, на нашу думку, відкритість є однією з форм реалізації гласності судочинства.

Зважаючи на те, що засада гласності є однією з фундаментальних засад судочинства Європейський Суд з прав людини звертає увагу на необхідність дотримання цієї вимоги у своїх рішеннях. Так, у рішенні у справі «Мальхоус проти Чеської Республіки» Європейський суд з прав людини зазначив, що проведення судових засідань у відкритому режимі становить основоположний принцип, втілений у п.1 ст.6 Європейської конвенції з прав людини. Публічний характер розгляду надає сторонам у справі гарантію, що правосуддя не здійснюється таємно, без публічного висвітлення; це також один із засобів підтримання довіри до судів. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, публічність дає змогу досягти мети п.1 ст.6, а саме – забезпечити справедливий судовий розгляд, гарантією якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства, у контексті Конвенції. В рішенні зазначається, що слухання в адміністративному органі не можна вважати публічним, оскільки воно було відкритим лише для сторін та їхніх пред-

ставників. Фактом є те, що рішення Земельного управління від 12.10.1994 р. підлягали судовому розгляду в порядку нагляду і що заявник звернувся з апеляцією до муніципального суду та до Конституційного суду. Однак жоден із цих судових органів не провів слухання у відкритому засіданні. Суд постановив, що відбулося порушення п.1 ст.6 Європейської конвенції з прав людини, з огляду на те, що у справі про реституцію, порушеній за скаргою заявника, відкритого слухання незалежним і безстороннім судом проведено не було [21, с.35].

Маємо звернути увагу на те, що ст.6 ЦПК розміщена в Главі I «Основні положення», тобто дія цієї норми розповсюджується як на провадження в суді першої інстанції, так і при перегляді судового рішення. Згідно ст.304 ЦПК процесуальний порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції провадиться за правилами, встановленими для розгляду справ в суді першої інстанції, за окремими винятками і доповненнями. Встановлені ЦПК винятки і доповнення не стосуються дії засади гласності, тому справа і в апеляційному суді має розглядатися у відкритому судовому засіданні. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції врегульований ст.333 ЦПК. У касаційному порядку справа розглядається колегією у складі п'яти суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності особи, які брали участь у справі, можуть бути викликані для надання пояснень у справі. Як свідчить аналіз вказаної статті, ЦПК прямо не передбачає відкритого розгляду справи в цьому випадку, тому є доцільним передбачити це в частині першій ст.333 ЦПК.

Разом із тим, у практиці Європейського суду з прав людини виникали питання про дотримання принципу гласності в апеляційних, касаційних та інших інстанціях, де перевіряються прийняті рішення. У справах «Монелла проти Швеції» та «Моріс проти Швеції» перед судом стало питання про можливість відходу в апеляційній інстанції від принципу відкритого розгляду, на якому об-

винувачений може бути присутній і наводити доводи на свій захист, з урахуванням особливостей національного права. Суд постановив, що якщо розгляд у суді першої інстанції був гласним, то її відсутність у судах другої і третьої інстанції може бути оправдана особливостями процедури. Якщо скарга зачіпає виключно питання права, а не факту, то, за думкою Суду, вимоги гласного розгляду є дотриманими і тоді, коли заявнику не була надана можливість особисто бути заслуханим у апеляційному або касаційному суді [22, с.584–585]. Як бачимо, Європейський Суд з прав людини в цьому випадку допускає можливість певного обмеження гласності для сторін.

Гласність характерна і стадії виконання судових постанов. Принцип гласності означає відкритість виконавчого провадження для сторін, інших осіб, які беруть у ньому участь, осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій та широкої громадськості [23, с.59]. Маємо зазначити великий потенціал виховного впливу стадії виконання судових постанов, який на жаль іноді використовується недостатньо.

Хоча формулювання ст.6 ЦПК чітко вказує, що «розгляд справи у всіх судах провадиться усно і відкрито», судами, як свідчить аналіз практики воно іноді розуміється буквально тільки при розгляді справ у першій інстанції. Видається, що ця норма має бути деталізована і має бути викладена в такій редакції: «Розгляд справ у всіх судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій провадиться усно і відкрито».

Принциповим положенням гласності цивільного судочинства є і загальне правило про те, що ніхто не може бути позбавлений інформації про час і місце розгляду своєї справи (ст.6 ЦПК). Як зазначає М.Й. Штефан встановлене ст.6 ЦПК визначення змісту принципу гласності як відкритого розгляду справ у суді не є повним. Гласність означає також відкритість усіх матеріалів справи для осіб, які беруть участь у справі, в їх праві знайомитися з ними, в обов'язковому їх інформуванні про час і місце судового засідання і про виконання окремих процесуальних дій. Гласність су-

дового розгляду полягає також у праві публікувати звіти і повідомлення про судові процеси в пресі, інформувати про них по радіо, телебаченню та з використанням інших засобів масової інформації, обговорювати матеріали справи в трудовому колективі тощо. Ніхто не може бути обмеженим у праві на отримання в суді усної чи письмової інформації щодо результатів розгляду справи [5, с.40].

Обов'язком суду є забезпечення гласності судового розгляду справи, який реалізується шляхом розміщення оголошення про час, день та місце судового засідання, надання можливості сторонам процесу бути повідомленими про зміст вимог або заперечень, бути вислуханими у судовому засіданні, ознайомитися з матеріалами справи тощо. Так, у рішенні у справі «Стрижак проти України» Європейський суд з прав людини визнав, що малоімовірно, що 27.07.2000 р. заявник отримав повідомлення про дату та час слухання, оскільки лише у цей день Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська прийняв касаційну скаргу. Слухання справи відбулося 14.08.2000 р. у Дніпропетровському обласному суді без встановлення, чи було заявнику належним чином направлено повідомлення від 27.07.2000 р. Заходи повідомлення не були достатньою мірою забезпечені і, таким чином, заявник був позбавлений можливості надати свої аргументи під час публічного слухання справи у Дніпропетровському обласному суді. На думку Суду, це слухання було важливим, беручи до уваги той факт, що відповідачем у цій справі був заступник голови цього суду. Було встановлено порушення п.1 ст.6 Конвенції з огляду на відмову національних органів повідомити заявника про дату та час слухання у цій справі [24]. В іншому рішенні у справі «Гоч проти Туреччини» Суд дійшов висновку, що не було виняткових обставин, які виправдовували б не проведення усного слухання позову заявника про відшкодування шкоди. На думку Суду, заявникові треба було надати можливість в усній формі пояснити суду першої інстанції завдану йому затриманням моральну шкоду, яка спричини-

ла стрес і болісне занепокоєння. Ці питання не були технічними, які можна було б належним чином вирішити, розглянувши лише матеріали у справі. Суд вважав, що для здійснення правосуддя та дотримання принципу підзвітності державних органів влади у справі заявника було б краще, якби заявникові надали право пояснити свою особисту ситуацію під час слухання справи в національному суді із забезпеченням громадянського нагляду. Цей чинник переважував інтереси оперативності та ефективності, які, як стверджував Уряд, мав забезпечувати Закон № 466 [25].

Маємо зазначити, що зниження у більшості населення зацікавленості до відкритого розгляду обумовлено і непоодинокими випадками недостатньої інформованості про судові процеси, які мають відбутися, та несвоєчасний їх початок. Не виключені і випадки, коли окремі учасники цивільного процесу, в тому числі і суд, можуть бути зацікавлені в тому, щоб, наприклад, хід судового засідання не висвітлювався у засобах масової інформації і т. п. Тому є важливим положення ст.6 ЦПК: «Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи».

Засада гласності судочинства поєднується з повним фіксуванням судового процесу технічними засобами, оскільки фіксація судового процесу технічними засобами розглядається як спосіб забезпечення гласності судочинства і в Конституції України і в процесуальних кодексах. Положення ст.129 Конституції України про повне фіксування судового процесу технічними засобами отримує двояке відображення: перше полягає в обов'язку суду забезпечити повне фіксування судового процесу технічними засобами (як мінімум – повинен вестись протокол судового засідання); друге – це право громадян, присутніх на судовому розгляді справи, вести записи, звукозапис, фото- і кінозйомку, теле- і відеозапис [26, с.564–565].

Особливий інтерес сьогодні викликає право осіб, які присутні в залі суду вести звуко-, теле- і відеозапис, фото- і кінозйомку. Застосування цих засобів в ході судового засідання

розглядалось у процесуальній літературі в основному як джерело фіксації доказів [27, с.243–247]. Але дані засоби можуть використовуватися представниками засобів масової інформації як для підготовки репортажів, так і для транслявання судового засідання. І. Петрухін вказував, що всі присутні в залі судового засідання можуть вести записи, стенографування і навіть безшумний звукозапис з тією умовою, щоб це не заважало ходу процесу [28, с.171, 217].

Маємо зазначити, що це питання нині врегульовано в частині восьмій ст.6 ЦПК, згідно якої учасники цивільного процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, мають право робити письмові записи, а також використовувати портативні аудіотехнічні пристрої. Проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо і телебаченню допускаються на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі.

Наступним елементом змісту засади гласності цивільного судочинства виступають підстави та загальний порядок закритого судового розгляду цивільних справ. Фактично ст.6 ЦПК головним чином і регламентує підстави закритого розгляду справи у судовому засіданні. Як вже зазначалось, зміст принципу гласності цивільного судочинства полягає в тому, що розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної або іншої таємниці.

Маємо також зауважити, що ЦПК передбачає закритий розгляд справи не лише з підстав державної, але і іншої таємниці, яка охороняється законом, – нотаріальної, банківської, адвокатської, комерційної, медичної тощо. Так, під комерційною таємницею слід розуміти інформацію на будь-якому носіїві, що пов'язана з виробничою, комерційною, фінансовою, організаційною, управлінською, науково-дослідною, інноваційною та іншою діяльністю суб'єкта підприємництва, яка має

дійсну або потенційну цінність в силу її невідомості третім особам, до якої немає вільного доступу на законних підставах, розголошення якої може зашкодити інтересам підприємства чи організації і по відношенню до якої вживаються адекватні заходи щодо охорони її конфіденційності [29, с.215]. Комплексна система правової охорони комерційної таємниці включає правові норми різної галузевої приналежності, в тому числі цивільно-процесуальні норми, які забезпечують можливість розгляду цивільних справ у закритих судових засіданнях, чим встановлюють процесуальну гарантію збереження комерційної таємниці в цивільному судочинстві.

Закритий судовий розгляд також допускається за мотивованою ухвалою суду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомості, що принижують їх честь і гідність, а також забезпечення таємниці усиновлення. Так, в Шевченківському районному суді м. Києва розглядався позов судді Конституційного Суду України Н. до ресторану «Тарас». Позивач стверджував, що в результаті вживання під час обіду в ресторані «їжі з елементом твердих часток» його здоров'ю було завдано значної шкоди. Завдану моральну шкоду позивачем було оцінено в 90 тис. грн. За клопотанням позивача суд постановив ухвалу про закритий судовий розгляд [30].

Також слід звернути увагу на те, що згідно ст.6 ЦПК, особисті папери, листи, записи телефонних розмов, телеграми та інші види кореспонденції можуть бути оголошені у судовому засіданні тільки за згодою осіб, визначених ЦПК. Вказане правило застосовується при дослідженні звуко- і відеозаписів такого самого характеру.

В закритому судовому засіданні мають право бути присутні особи, які беруть участь у справі, а у разі необхідності – свідки, експерти, спеціалісти і перекладачі (ст.6 ЦПК). Розгляд справи у закритому судовому засіданні проводиться з додержанням усіх правил цивільного судочинства. Про розгляд справи в

закритому судовому засіданні суд зобов'язаний постановити мотивовану ухвалу в нарадчій кімнаті, яка оголошується негайно.

Важливим елементом засади гласності судочинства є також прилюдне (публічне) проголошення рішення у всіх випадках (ст.6 ЦПК). Згідно положенням ст.6 ЦПК розгляд справи в закритому засіданні провадиться з додержанням усіх правил цивільного судочинства. Відповідно до положень ст.6 ЦПК рішення судів у всіх випадках проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд справи проводився у закритому судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду відповідної справи. Коментуючи це положення процесуального законодавства В.В. Комаров зазначає, що воно входить в протиріччя зі ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [4, с.66]. Так, у рішенні у справі «Престо проти Італії» Європейський суд з прав людини відмітив, що публічний характер проваджень у судових органах, про які йдеться у п.1 ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, захищає сторони від таємного здійснення правосуддя без публічного, відкритого розгляду; він також є одним із засобів підтримки довіри до судів як вищої, – так і нижчої інстанції. Забезпечуючи прозорість судочинства, публічність сприяє досягненню мети п.1 ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а саме – справедливого судового розгляду, гарантія якого є одним з найголовніших принципів будь-якого демократичного суспільства у цілях Конвенції. Тим часом як всі держави – члени Ради Європи підписалися під цим принципом публічності, їхні законодавчі системи та судова практика відкривають шлях до урізноманітнення меж і способу його втілення як стосовно проведення слухань, так і стосовно «проголошення» судових рішень. Проте

формальний аспект цього питання є другорядним порівняно з метою вимоги публічності, закладеної у п.1 ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Європейський суд з прав людини вважає, що в кожному окремому випадку форма оприлюднення «судового рішення», на підставі національного права держави-відповідача, визначається залежно від особливостей конкретного провадження і відповідно до завдання та мети п.1 ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У справі про яку йде мова, Касаційний суд постановив своє рішення після проведення відкритого слухання, і, попри те що рішення про відхилення скарги з питань права не було оголошене на відкритому засіданні суду, будь-яка особа могла ознайомитися з цим рішенням або отримати його копію, звернувшись до канцелярії суду. На думку Суду, за таких обставин мета п.1 ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а саме – забезпечити публічний контроль за судовою владою з метою гарантування права на справедливий розгляд, стає, принаймні стосовно касаційних проваджень, не менш досяжною, коли рішення передається на зберігання до канцелярії суду, завдяки чому повний текст судового рішення стає доступним для будь-якої особи, ніж коли на відкритому судовому засіданні зачитується рішення; інколи це зводиться лише до оголошення резолютивних положень [22, с.431–432].

Вважаємо, що правило про прилюдність (публічність) проголошення судових рішень повинно поширюватись і на ухвали, якими закінчується розгляд справи без винесення рішення (закриття справи чи залишення заяви без розгляду). Тому частина дев'ята ст.6 ЦПК має бути подана у наступній редакції: «Рішення і ухвали, якими закінчується розгляд справи без винесення рішення, проголошується прилюдно...».

Обсяг роботи не дозволяє зупинитися на висвітленні всіх проблем, пов'язаних із впро-

вадженням конституційної засади гласності цивільного судочинства, але всі вони потребують подальшого глибокого теоретичного дослідження, належного законодавчого забезпечення та осмислення практики його застосування, із тим щоб подальші зміни в законодавстві сприяли насамперед подальшому забезпеченню захисту прав і законних інтересів громадян та організацій, більшій доступності судового захисту вказаних осіб. Зокрема є актуальними дослідження другого важливого аспекту принципу гласності – публічності. Маємо зазначити, що публічність є однією з форм забезпечення суворого дотримання судової процедури, передбаченої процесуальними законами, вона сприяє підвищенню довіри та авторитету судової влади й поваги до закону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира: Справочник / Ф. М. Решетников. – М. : Юрид. лит., 1993. – 256 с.
2. Удадьцова И. В. Проблема судебного признания гражданина ограниченно дееспособным или недееспособным / И. В. Удадьцова. – Харьков : Нац. юрид. акад. Украины, 1999. – 44 с.
3. Никеров Т. И. Административно-процессуальное право США / Никеров Т. И. // Государство и право. – 1997. – № 12. – С. 93–103.
4. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / [В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова]. – Х. : Харків юрид., 2008. – 928 с.
5. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти]. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : Ін Юре, 2001. – 696 с.
6. Цивільний процес : академічний курс : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. С. Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2009. – 848 с.
7. Маляренко А. О. Поняття та зміст принципу гласності цивільного судочинства / Маляренко А. О. // Часопис Акад. адвокатури України. – 2009. – № 4. – С. 1–8.
8. Кройтор В. А. Зміст принципу гласності цивільного судочинства: процесуальний аспект / В. А. Кройтор // Вісник Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – № 25. – С. 354–360.
9. Кройтор В. А. Підстави та загальний порядок здійснення розгляду цивільної справи у закритому судовому засіданні / В. А. Кройтор // Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия Юридические науки. – 2007. – Т. 20 (59). – № 1. – С. 88–93.
10. Кройтор В. А. Гласність як одна з основних засад цивільного судочинства / В. А. Кройтор // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – № 2. – С. 64–66.
11. Цивільне процесуальне право України : підруч. [для юрид. вузів і ф-тів] / [В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, Є. Г. Пушкар та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 1999. – 592 с.
12. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковский ; под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. – М. : Зерцало, 2003. – 464 с.
13. Малышев К. И. Курс гражданского судопроизводства : Т. 1. – СПб., 1876.
14. Яблочков Т. М. Учебник гражданского судопроизводства / Яблочков Т. М. – Ярославль, 1912.
15. Краснокутский В. А. Очерки гражданского процессуального права. Опыт систематизации законодательства РСФСР и СССР по судостроительству и гражданскому судопроизводству / Краснокутский В. А. – Кинешма, 1924.
16. Гражданский процесс : учебник / под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота. – М. : Проспект, 1998. – 480 с.
17. Костецька Т. А. Гласність : юрид. енцикл. : в 6 т. Т. 1 : А–Г / Т. А. Костецька ; редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 677 с.
18. Штефан М. Й. Гласність судового розгляду : юрид. енцикл. : в 6 т. Т.1 : А–Г / М. Й. Штефан ; редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 677 с.

19. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Феміна, 1996. – 696 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
21. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мальхоус проти Чеської Республіки» // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 3. – С. 35.
22. Европейский суд по правам человека. Избранные решения : в 2 т. Т. 1. – М. : Норма. – 2000. – 856 с.
23. Виконання судових рішень : навч. посіб. / [М. Й. Штефан, М. П. Омельченко, С. М. Штефан]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.
24. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Стрижак проти України» // Офіційний вісник України. – 2006. – № 8. – Ст. 497.
25. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2002. – № 3.
26. Король В. Зміст засади гласності кримінального судочинства / В. Король // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 562–567.
27. Треушников М. К. Судебные доказательства / М. К. Треушников. – М. : Изд. дом «Городец», 2004. – 272 с.
28. Петрухин И. Л. Гласность судопроизводства / И. Л. Петрухин // Конституционные основы правосудия в СССР / под ред. В. М. Савицкого. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
29. Носік Ю. В. Збереження комерційної таємниці в господарському судочинстві / Ю. В. Носік // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 3. – С. 214–223.
30. Судья КСУ судиться с рестораном. История о возмещении морального вреда на 90 тыс. грн // Юридическая практика. – 22.06.2004. – № 25.

Кройтор В. А. Процесуальний зміст принципу гласності цивільного судочинства / В. А. Кройтор // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 419–427 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11kvagcc.pdf>

Розглянуто питання про зміст принципу гласності цивільного судочинства, співвідношення понять гласності та відкритості цивільного судочинства. Звернуто увагу на необхідність включення відкритості до змісту принципу гласності цивільного судочинства.

Кройтор В.А. Процессуальное содержание принципа гласности гражданского судопроизводства

Рассмотрены вопрос о содержании принципа гласности гражданского судопроизводства, о соотношении понятий гласности и открытости гражданского судопроизводства. Обращено внимание на необходимость включения открытости в содержание принципа гласности гражданского судопроизводства.

Krojtor V.A. The Procedural Content of a Principle of Publicity of Civil Legal Proceedings

The problem on the content of a principle of publicity of civil legal proceedings, on a ratio of concepts of publicity and openness of civil legal proceedings are considered. The attention to necessity of switching-on of openness in the content of a principle of publicity of civil legal proceedings is paid.